

УДК 37.013.73:378:316.422(477)

Довбенко С. Ю., Москаленко Ю. М.

НАУКОВО-ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ І. А. ЗЯЗЮНА У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

А Розглянуті науково-філософські ідеї І. А. Зязюна, які є актуальними у процесі реформування національної педагогічної освіти. Обґрунтовані пріоритетні напрями сучасної освіти. Акцентується увага на важливому значенні педагогічної спадщини І. А. Зязюна для суспільства і держави в цілому.

Ключові слова: модернізація освіти; науково-філософські ідеї І. А. Зязюна; освіта; національна система освіти України

*Поспішаймо роботи добро. Духовне добро.
Воно в стократ цінніше від матеріального.
Повторімося в наших вихованнях прекрасними
рисами національної культури,
патріотичним духом любові до свого народу,
любові до вищої якості людини – творчості!*

Іван Зязюн

Актуальність проблеми. На сучасному етапі становлення української держави однією з нагальних потреб є реформування педагогічної освіти. Особливого значення набуває її оновлення на засадах гуманізації та збереження надбань національної і світової культури, актуалізуються проблеми оновлення змісту освіти на основі здобутків європейського науково-освітнього досвіду. Основні завдання освітньої діяльності зумовлені пріоритетними напрямками, визначеними Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття»), законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді», «Концепцією Нової української школи», до яких належать формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, виховання духовної культури особистості, створення умов для вибору нею своєї світоглядної позиції; утвердження принципів вселюдської моралі (правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності та інших чеснот); розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді, забезпечення умов її самореалізації; формування у молоді вміння міжособистісного спілкування та підготовка до життя за ринкових відносин. Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич зазначає: «Ми починаємо реформу, яка на десятиріччя визначить освітній ландшафт України. Освіта є ключовим елементом національної безпеки, а людина – це найцінніший актив держави. Маємо запустити багато процесів одночасно: зу-

пинити падіння якості та доступності освіти, орієнтувати її зміст на компетентності, «перенавчити» вчителів, змінити структуру школи, забезпечити ці перетворення ресурсами. При цьому – зберегти все найкраще, що є в українській школі» [7]. Метою Національної стратегії розвитку освіти на наступне десятиріччя є: підвищення доступності якісної, конкурентоспроможної освіти для громадян України відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки, кожного громадянина; забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними задатками, здібностями, потребами на основі навчання впродовж життя.

«Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді», визначено, що «серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське та правове виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін» [6].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Дослідженням професійної підготовки майбутнього вчителя в контексті становлення гуманістичної парадигми освіти займалися В. Андрущенко, В. Євтух, Ю. Жадько, І. Зязюн, В. Кремень, Е. Кучменко, О. Сухомлинська та ін. Науковому розв'язанню проблеми вдосконалення професійної підготовки вчителя сприяли дослідження тенденцій розвитку вищої педагогічної освіти в Україні та за рубежом (Н. Абашкіна, О. Абдулліна, М. Євтух, Н. Кузьміна, Н. Ничкало, Л. Пуховська) та тенденцій розвитку системи університетської освіти (А. Алексюк, В. Сагарда, О. Глузман, Л. Коваль).

Мета статті – обґрунтувати науково-філософські ідеї І. А. Зязюна, які є актуальними у реформуванні національної педагогічної освіти.

Викладення основного матеріалу. Реформування освіти, в тому числі і педагогічної освіти, спрямоване насамперед на втілення ідеї формування особистісної і професійної самосвідомості сучасного вчителя, що дають можливість йому здійснювати вільний вибір шляхів саморозвитку. Означені проблеми знаходять висвітлення у науковій спадщині І. А. Зязюна. Неможливо досягнути та оцінити сповна наукову спадщину вченого-педагога, філософа, відкрити істинну глибину, велич душі і невичерпну криницю філософсько-педагогічних талантів Івана Андрійовича. «Моя неповторність... від батька-матері, учителів, від самостійного пізнання і людської психології» [2].

Особистісний феномен Івана Зязюна полягає в тому, що вперше людина з фундаментальною філософською підготовкою займає провідне місце в освітньому просторі. Він очолив вищий педагогічний навчальний заклад, технологічно вдосконалюючи й особливо гуманізуючи його. Звідси і його крилатий вислів – Педагогіка Добра – як велика освітня дія за відповідними морально-духовними цінностями.

І. А. Зязюн розглядав освіту і як педагогічне явище, і одну із найважливіших підсистем суспільства. Освіта є процесом й умовою розвитку духовних начал народу і кожного індивіда. Як правило, національна за змістом, її метою є виховання людини як суб'єкта культурно-історичного процесу, який відображає в собі історичний розум, культуру людства і відчуває свою відповідальність перед майбутнім, яке залежить від його поведінки сьогодні [9]. Інноваційні процеси, що відбуваються в освіті, зазначав І. А. Зязюн, потребують інтелектуальної, емоційної і вольової взаємодії. Узгодженість цих компонентів значною мірою визначають ефективність освітніх процесів. Важливо також, щоб ураховувалися інтелектуальна компетентність, ініціатива, творчість, саморегуляція, унікальність розумового розвитку суб'єктів навчального процесу. Ще однією важливою проблемою сучасної освіти є її технологізація, як історично неперервний процес. Досліджуючи зміст освітніх технологій, академік твердив, що «вони беруть на себе» загальну стратегію розвитку єдиного державного освітнього простору. Важливо, щоб технологізація забезпечила неперервність професійної освіти, а це сприятиме розвитку особистості в освітньому просторі і створить для неї оптимальні умови самореалізації.

З огляду на філософську досконалість у його професійному тезаурусі були такі провідні категорії, як науковий світогляд, наукове мислення, наукові знання, здібності. Крім того, педагог прагнув, щоб ці категорії були правильно втілені у тому чи іншому навчальному предметі. Івану Андрійовичу імпонувала ідея бачити вчителя у ролі експериментатора, що перевіряє теорію учіння в умовах класу.

Академік зазначав, що «насправді проблему якості педагогічної освіти цілком можна було б віднести до розряду глобальних світових проблем [2, с. 19–23].

І. А. Зязюн вважав, що мета педагогічної освіти полягає у формуванні образу й досягнення смислу професії вчителя як триєдності духовного, соціального, професійного.

Відповідно виокремлюється комплекс взаємопов'язаних завдань, що покладаються на педагогічну освіту, зокрема: створити необхідні соціально-культурні і соціально-економічні умови для розвитку особистості студента вищого навчального закладу – майбутнього педагога, для його фундаментальної загальнокультурної підготовки, формування високих морально-етичних якостей, любові до педагогічної професії; сприяти професійному становленню, самовдосконаленню педагогів; стимулювати інноваційну діяльність, педагогічну творчість, що дає можливість досягти рівня педагогічної майстерності [10, с. 255].

Серед пріоритетних напрямів сучасної освіти І. А. Зязюн визначав принципи цілісності, індивідуальності та культуровідповідності, зазначав при цьому: «Уся система навчання практично виключала найпродуктивніший із методів формування «Я-концепції» – самостійність в основних видах діяльності. Це гальмувало можливості швидко і продуктивно набувати навички і вміння використовувати одержані знання і зумовлювало орієнтації на готові зразки». Утверджуючи функціонування культурологічної парадигми, І. А. Зязюн працював над розв'язанням таких суперечностей: між зростанням ролі методології у науково-педагогічному дослідженні та певним ігноруванням її у предметній і методичній підготовці; між створенням нового образу людини, яка навчається, і розглядом у багатьох освітніх концепціях цього феномена як відповідним провідним казуально-детерміністським моделям світобачення, де історичність людини розуміється лінійно лише в контексті суспільних відносин, а особистість визнається засобом реалізації мети і завдань історичного прогресу; між зростанням ролі особистісних підходів і відсутністю розгляду та урахування в них багатоаспектних вимірів життя людини; між посиленням аксіологічних, моральнісних чинників навчання і виховання та певною невідповідністю зі сферою етичних регуляторів природи як компонентів світобудови тощо [11, с. 189–199].

Своєю відданістю професії, наполегливою працею, життєдайною енергією та оптимізмом він впливав на долі багатьох людей. Вагомим є особистий внесок педагога-науковця в розбудову системи професійної підготовки науково-педагогічних кадрів у нашій державі.

Академік І. А. Зязюн – фундатор нового напрямку педагогічної науки і засновник наукової школи з проблем педагогічної майстерності, яка виховала не одне покоління вчених України.

І. А. Зязюн багато доклав зусиль для розроблення проекту Концепції багаторівневої педагогічної освіти в Україні. Спільно з академіком В. П. Андрущенком ним запропоновані концептуальні положення особистісно орієнтованої педагогічної освіти в Україні, що ґрунтуються на демократичних гуманістичних, фундаментальних, інтегративних принципах. Концепція являє цілісну педагогічну систему, спрямовану на особистісний та професійний розвиток суб'єктів освіти [11, с. 4].

Побудова системи педагогічної освіти на діяльнісних засадах, з погляду вченого, потенційно дозволяє вирішувати головну проблему будь-якої освіти – розвиток особистості як активного й творчого суб'єкта власного саморозвит-

ку. Він наголошує на важливості такої проблеми як якість управління інноваційними процесами в педагогічних вишах. Учений стверджує: ніколи ще зростання освіти в цілому й вищої освіти зокрема не було таким необхідним суспільству для його нормального функціонування, розвитку й економічного, суспільного, культурного, духовного та політичного прогресу, як сьогодні. І. А. Зязюн зазначає: гуманістичні і творчі ідеї, покладені в основу освітнього процесу, надають йому особистісної неповторності, роблять його не лише цікавішим, але й продуктивнішим.

Завершальний розділ «Філософії педагогічної дії» І. А. Зязюна присвятив проблемі – модернізації сучасної педагогічної освіти в Україні. Спонукають до роздумів обґрунтованим положенням: логізації особистісної моделі педагогічного світогляду, нових підходів до підготовки вчителя в Україні; університетської підготовки вчителя до профільного навчання учнів старших класів; професійної ролі кафедр педагогіки у підготовці майбутніх учителів; гносеологічних і культурологічних вимірів освітньої системи; неперервної освіти, її концептуальних засад, моделей, змісту і форм [3].

Сучасний учитель повинен не просто вчити, він повинен формувати духовно інтелектуальну творчу особистість, адаптовану до сучасних вимог, різнобічно розвинену, соціально зрілу, яка успішно засвоює ціннісний нормативний досвід поколінь, вбираючи у себе власний досвід діяльності, творчості, спілкування. Сучасний учитель має свідомо йти на пріоритетність дотримання і захисту прав дитини. У цьому проявляється його гуманність, а гуманний педагог, прилучаючи дітей до знань, одночасно передає їм свій характер, постає перед ними як зразок людяності. Навчити не формальному, а глибинному розумінню прав дитини, як найважливішого споживача, а в певній мірі і замовника діяльності педагога, надзвичайно складне і відповідальне завдання у професійній підготовці майбутнього педагога.

Система освіти має забезпечувати досягнення цілей громадянського суспільства, вирішуючи низку складних і важливих завдань: створення умов для розвитку самобутніх національних культур; громадянського виховання; вдосконалення системи неперервної освіти та забезпечення навчання впродовж життя; формування ціннісних орієнтацій, які захищають від згубного впливу субкультури суспільства споживання; формування соціальної відповідальності громадян і потреби в соціально-активному способі життя тощо.

Довбенко С.Ю., Москаленко Ю.М. Научно-філософські ідеї І. А. Зязюна в контексті реформування національного педагогічного образования.

А Рассматриваются научно-философские идеи И. А. Зязюна, которые актуальны в процессе реформирования национально-педагогического образования. Обоснованы приоритетные направления современного образования. Акцентируется внимание на важном значении педагогического наследия И. А. Зязюна для общества и государства в целом.

Ключевые слова: модернизация образования; научно-философские идеи И. А. Зязюна; образование; национальная система образования Украины

Dovbenko S. Yu. Moskalenko Yu. M. Scientific and Philosophical Ideas of Ivan Ziaziun in the Context of National Pedagogical Education Reform.

S This paper tells about scientific and philosophical ideas of Ivan Ziaziun in the context of national pedagogical educational reform, substantiates priority directions of modern education, and emphasizes a great importance of Ivan Ziaziun's pedagogical inheritance for a society and a country.

Key words: modernization of education; scientific-philosophical ideas of Ivan Ziaziun; education; Ukrainian national system of education

Висновки з даного дослідження. Науково-філософські ідеї І. А. Зязюна мають неоціненне значення у системі реформування національної педагогічної освіти, виховання молоді, освіти дорослих. Володіючи геніальною інтуїцією, академік належав до когорти українських учених, які гідно репрезентували українську педагогічну науку у світовому духовному просторі, повсякчас переконуючи людство, що гідність і одержимі чесноти людської індивідуальності є наріжним каменем усіх духовно-творчих процесів суспільства. Він був учителем і наставником цілої когорти учених, яких заряджав своєю енергією, самовідданістю, з якою служив своїй справі. І. А. Зязюн своїми працями постійно доводив, що педагогічній освіті потрібні нові акценти та модернізовані шляхи її розвитку, він був переконаний, що у пошуках істини та сутності речей освіта і наука сприймаються як процес і результат творення людиною свого образу в просторі культури.

Список використаних джерел

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text563.html>.
2. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. Київ: МАУП, 2000. 312 с.
3. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія. Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.
4. Концептуальні підходи до розвитку багаторівневої педагогічної освіти в Україні: Проект Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Асоціації ректорів педагогічних університетів України. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. С. 4.
5. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/.
6. Концептуальні підходи до розвитку багаторівневої педагогічної освіти в Україні: Проект Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Асоціації ректорів педагогічних університетів України. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. С. 4.
7. Концепція Нової української школи. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf>.
8. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/.
9. Ничкало Н. Г. Національна доктрина розвитку освіти і педагогічна наука в Україні. Професійна освіта: педагогіка і психологія / українсько-польський, польсько-український щорічник. За ред. Т. Левовицького, І. Зязюна, І. Вільш, Н. Ничкало. Київ: Вид-во Вищої пед. школи в Ченстохові, 2003. Ч.ІУ. С. 421–438.
10. Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи: зб. наук. праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2012. 692 с.
11. Якубовська М. Культурологічна парадигма у науковій спадщині І. А. Зязюна. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2015. № 1–2. С. 189–199.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 03.03.2018